

Berta Bábina

Köszönet

Zimin elvtársnak, elgeni kíséző örükknek

Nem tudom, hová való vagy,
Vlagyimirba-e vagy Rjazányba,
Te, fia a dolgozó népnek,
Meggépítetted rabságunkat.

Nem tudom, hová mentél el,
Kasirába vagy Kalugába,
Tán sikerült is elfeledned,
Kolima milyen a hóviharban.

Vagy lehet, arádnak, tieidnek
Az jutott: „Ne is várjátok!”
S akkor együtt a fiammal
Nyugszol egy katonasírban,

Ám mert a keserves évek,
Mint egy kép, oly plasztikusak,
Azért a gyümölcsös vízért,
Mit nekünk adtál Marinával,

Azért, hogy nem gúnyolódtál,
Nem lettél szigorú, durva,
És hogy kímélni próbáltad
A véresre feltört lábunk,

Meg hogy e gyilkos vidéken
Nem rövidítetted meg az éltünk,
S a vadállatok között is
Ember akartál maradni,

Fogadd a köszönetünket,
Egyszerű parasztleányke,
Ha életben vagy, ha megöltek,
Ha tambovi vagy, ha kazányi!

Moszkva, 1958. augusztus 15.

Anna Barkova
Korunk hősei

A mi korunknak a hősei
Nem húszasok, harmincasok,
Azok a sorsunkat nem bírták volna ki,
Nem!

Mi vagyunk hősök, századunk kortársai,
Egybehangzik a léptünk.
Áldozatok is vagyunk, jósök is,
Szövetségesek s ellenek is.

Blokkal együtt varázsoltunk,
Magasröptű volt a munkánk.
Arany hajfűrtöt őrizgettünk,
Nyilvánosházakba jártunk.

Mi a néppel szakítottuk,
A népnek adósai voltunk.
Tolsztoj-ingben páváskodtunk,
Gorkij nyomán mezítlábaltunk.

Óhitű kozák ezredek
Kancsukáit kipróbáltuk,
Takarékos bolsevikok
Börtönadagjait rágtuk.

Reszkettünk, ha észrevettünk
Málnaszínű parolitikat.
Német bombáktól rejtőztünk,
Vallatáskor vallottuk: „Nem”.

Mindent láttunk s így túlélünk
Verve, lelőve, megedződve,
Megalázott rossz hazánknak
Rossz leányai és fiai.

É. n.

Szergej Grahovszkij

A szökevény

Részlet

[...] Amikor tűzvészek lobogtak
S bombák robbantak az ország felett,
Kérvényeket írtunk sorban,
Mindünk a frontra törekedett.

Büntetőszázadba kéredzkedtem.
Álmodoztam: jogot kapok,
Erre a munkára – rettenet:
Elpusztulnak, hogy győzzenek.

Kértem: halljátok s elhiggyétek,
Önként hadd menjek pokolra,
Semennyi bűnöm sincs énnekem,
Bizonyítom élve-halva.

„Apánk” nem felelt kérésünkre,
S reményünk lángja is kihunyt.
És csak fogyatkoztunk mindegyre,
Elátkozott fiai voltunk.

Ő soha senkiben sem bízott
S senki más nem segíthetett,
Ellenkezőleg: ajtóinkra
Még egy lakatot tétetett.

A Győzelemért odaadtunk
Mindent, mink volt és lehetett:
Erdőirtáson megszakadtunk,
Törtünk utakat végtelen.

Fűrészünk csak nyítt és vonyított
Feszítettebben évre év,
Terven felül is így juthatott
Gyárba, talpfára, bányamélybe.

Azt kérditek: „Minek hantázol?
Ami volt, régen elmúlt már.”
Ha a gonoszt el nem pusztítod,
Téged megint csak leigáz.

Varlam Szalamov
Borisz Paszternaknak

Nem is oly régi múltamban
Napsütte forró kövekkel
Poros, meztelen talpamat
Égette a földem.

Nyögtem a fagy fogójában,
Mely hússal tépte ki körömöt,
Kézzeled tördeltem le könnyem,
És ez nem álmomban volt.

Elcsépelte hasonlatokban
Kerestem igazát verteknek.
Az a nap volt a kínozószköz,
Mit a pokolban alkalmaznak.

Félelemmel telt tenyérral gyűrtem
Izzadt, ősz halántékomat,
Sóval átitatódott ingem
Könnyen széttört darabokra.

Állatként ettem, morogva.
Csodák csodájának tetszett
Egy egyszerű írópapír,
Mely az erdőre égből hullott.

Állatként ittam, lefetyelve,
Lenyúlt bajszomat vízbe mártva.
Nem hónapok, nem év éltetett,
Csak egy-egy órára futotta.

És minden este meglepődve,
Hogy most is életben vagyok,
Verseid ismét elgondoltam
S hangodat hallottam újra.

Imaként suttogtam őket
Élet vizeként megbecsülve,
Csatában óvó szentképként
És mint vezérlő csillagom.

A másik élethez kapcsolódó
Egyetlen kapocsként voltak ott,
Hol naponta mocsok fojtott
És a halál járt a sarkamban.

Hasonlatok, képek, szavak
Mágikus léptei között
A követelőző természet
Kiáltozott minden sarokból,

Hogy mert sosem voltam kegyetlen,
A megnyugtatóm mul
Kitűz majd még határidőt,
Az igazságot hogy megértsem.

S én dicsértem emlékezetem,
Mely átvitte az éveken,
Égő kövön, hóvihar halmán
S a mindent látó jég hatalmán

A te megmentő szavadat,
Lelked tiszta tágasságát,
Hol mindegyik sor: alap,
Támasza életnek s álomnak.

Ezért van, hogy az árnítás közt
S a terjengő gonoszságban
A szívem még mindig nem kő,
És még a vérem is meleg.

Emberek és könyvek híján,
Csak a természetben bízva
Vált át emberi nyelvről
Állati vakogásra.

Kézzel kapar alvóhelyet
A zörgő avarban
Ez az elvadult ember, az
entellektüel egykor.

Meredező bordáin
Mefeszül a bőre,
Mi a jó és mi a rossz,
Nem lát különbséget.

Ám megmosdva hajnalon
A pezsgő forrásvízben
A hegyre emeli szemét
És farkasként üvölt fel...

Berta Bábina (1886–1983) Pétervári értelmiségi család lánya-ként gondolkodó, olvasott, több nyelvet tudó felnőtt lett belőle. Baloldali felfogása férjével együtt aktív politikai tevékenységre sarkallta, így először 1922-ben került(ek) száműzetésbe. A húszas évek második felétől a Komintern fordítójaként dolgozott 1937-es letartóztatásáig, ekkor a kolimai láger foglya lett, ahonnan Sztálin halála után, 1954-ben szabadult. Ekkor a komiföldi Uhtába került száműzetésbe. Csak 1958-ban térhetett vissza Moszkvába. Itt aktív irodalmi tevékenységet folytatott: az elsők között figyelt fel a Szovjetunió kis lélekszámú népeinek életét belülről bemutató irodalmi új hullámra, pl. Ajtmatov, Ritheu, Szangi munkásságára.

Anna Barkova (1901–1976) Ivanovo-Voznyeszenszkben született, apja gimnáziumi portás volt, így ő is elvégezhetette a gimnáziumot. 17 évesen jelenik meg első verse; rövidesen felfigyel rá Lunacsarszkij, ez költői karrierjének kezdetét jelenti. 1924 és 34 között a legkülönbözőbb moszkvai lapok és folyóiratok munkatársa, egészen letartóztatásáig. 1 év börtön után 6 év javító-nevelő munkára ítélik, ezt a karagandai lágerban tölti le. Innen Kalugába kerül takarítónőnek, éjjeliőrnek, majd 1947-ben újabb letartóztatás következik, ezúttal 10 év az ítélet. Komiföldre

kerül, előbb az intai, majd az abezi lágerba. 1956-ban szabadul, előbb visszamenőlegesen kimondják ártatlanságát, majd egy hónappal később újabb 10 évre ítélik, ebből bő 7 évet le is tölt egy mordvinföldi lágerban. 1965 májusában mondják ki végleges ártatlanságát, visszatérhet Moszkvába, s hátralévő éveiben folytatódik megszakadt irodalmi karrierje. Kemény egyéniségét a sok igazságtalanság és szenvedés sem törte meg.

Szergej Grahovszkij (1913–2002) Belorussziában született parasztcsaládban. 17 évesen egy fafeldolgozóban dolgozik, ám egy évvel később már könyvkiadói korrektor és egy napilap munkatársa. 1935-ben fejezi be főiskolai tanulmányait, majd mint a Belorusz Rádió szerkesztője irodalmat is tanít az egyetem munkástagozatán. Hamis vádak alapján 1936-ban letartóztatják, egy év múlva szovjetellenes tevékenységért 10 évre ítélik, így a háború után szabadul. Három év tanárkodást követően mint szovjetellenes nacionalista csoport tagját örökös száműzésre ítélik. Novoszibirszk megyében tanít 1955-ig, ekkor rehabilitálják. Visszatér szülőföldjére, felívelő irodalmi pályát fut be 2002-ben bekövetkező haláláig. Mintegy 60 könyve jelent meg, elsősorban belorusz és orosz nyelven.

Varlam Salamov (1907–1982) Vologdai pópa családjában született, és még gyermekként élte át, hogy az egykori gyülekezeti tagok leverték a templom tetejéről a keresztet. Kitűnő bizonyítványa ellenére, tanulmányait csak pár év kihagyással folytathatta, ám két év múlva még így is kizárták az egyetemről. Kezdetben azt hitte, ha Sztálint leváltják, minden jóra fordulhat. 1929-ben ítélték el először illegális tevékenységért, ekkor az Északi-Urálba, a viserei koncentrációs táborba került 3 évre. Moszkvába visszatérve különböző lapokban publikált; ekkor már tisztán látta, hogy sorsa elrendeltetett. 1937-ben öt évre ítélték, amit '43-ban további 10 évvel toldottak meg. Ezt az időt a szovjet Távol-Keleten, a hirhedt kolimai lágerekben, szén- és aranybányákban dolgozva töltötte le. Több ízben a halál torkából húzta vissza a láger két orvosa.

Irodalmi munkásságát 1928-ban kezdte, és a lágerévek alatt kénytelen volt emlékezetében őrizni mindazt, amit alkotott. Élete folyamán csak vékonyka, a cenzúra által megcsonkított verses füzetkéi jelentek meg. A magyarul *Kolima* címen kiadott elbeszéléskötete, amelyet száműzetése alatt, majd 1956-os moszkvai visszatérése után írt, csak halála és a szovjet rendszer bukása után hozta meg neki a megérdemelt világhírt.

Jan Kuntur (1970) Magyarországon élő orosz költő. *A peremlét könyve* című vers- és prózakötete a Napkút Kiadónál jelent meg 2013-ban.

Jan Kuntur

Misa bácsi a családi albumból

Mihail Vasziljevics Malinoukinnak

1.

„Vészterhes korszak ez a mostani, érthetetlen.
Sűrű rezgéssel vibrál a mellemben,
mintha valami kikívánkozna onnan a szabadba,
de nem lelné a kijáratot.
És a vibrálástól egyszerűen kibírhatatlan az élet
ezekben a szemünk láttára gyorsan változó
hétköznapiakban.

Kedves, bár tökéletesen ismeretlen másodunokaöcsém,
ezen a fényképen, amelyről rajtam kívül apám, öcsém
meg a nővéreim néznek rád – ők a picinyeikkel –,
nem találsz sem feliratot, sem dátumot,
mégis meg tudod állapítani, mikori,
az én fehér zománckeresztemről az uralkodói koronával meg a sasszárnyakkal –
ez a zászlósiskola sikeres elvégzésének jele.
Nem tudom, lehetek-e büszke
az orosz hadsereg frissen szerzett altiszti váll-lapjára,
de azt lehetővé teszi, hogy a németekkel harcolva egy kicsit magasabbra emelkedjek
az összes szürke köpenynél...
egy icipicit...
épp csak annyira,
hogymint elsőként fogadhatom a golyót...
Ennek a háborúnak az alacsonyabb rangú parancsnokai az arcvonalon legföljebb
két hétig élnek.
Aki tovább bírja, annak szerencséje van, és még inkább annak,
aki könnyű sebet kap és visszakerül a hátsószögbe.
De Isten látja lelkem, nem fogok szégyent hozni a családra,
sem rég elhunyt anyukám emlékére...
...már alig emlékszem rá...
...jó, hogy édesapa egyelőre jó erőben van és mérnökként szilárdan áll a lábán,
jó a beosztása, s ez lehetővé teszi, hogy egy kicsivel az átlag fölötti szinten éljünk,
hogymint gimnáziumot végezhessünk...
Igaz, Koljának még sokat kell tanulnia – még csak 13 éves,
de már ő sem ingyenélő apa kenyerén:
elszegődött Kámenszkijékhöz küldöncnek, valamicske bevétel az is.
A nővéreim látszólag elégedettek, boldogok a házasságukban...
Csupán a legkisebb lánykánk, a mi kedves Liduskánk jár még csak harmadik gimnáziumba...

De hisz te nálam jobban ismered dédanyád történetét...
meg mindnyájunkét, kik ebben a vészterhes, érthetetlen, folyton vibráló korban élünk
a német háború harmadik évében.
Nekem rövidesen a frontra kell mennem, hiszem, hogy sikerül győznünk,
és Koljának mégiscsak sikerül elkerülnie az én sorsomat.
Jussak eszedbe,
kedves, bár tökéletesen ismeretlen másodunokaöcsém,
mikor már nem lesz, aki emlékezzen rám,
még ha száz év múlva is.
Egy részed vagyok én is.”

2.

Későn születtem.

Jaj, túlságosan későn...

És még később hallottam meg ezt a soha meg nem írt, nekem szóló üzenetet,
mikor már apa voltam,
és nagymamám nemzedéke, mely a Szovjetunióban nőtt fel és megkapta a szüksé-
ges nevelést,
majdnem elfeledte anyái elbeszéléseit.

Amire emlékeztek, akaratlanul is a fordítottjára torzították.

És sok mindenről nem is tudtak.

A tények összekeveredtek a fejükben, olykor úgy változtak,
ahogy kívánatosabbnak és helyesebbnek látszott,
valamit kiegészítettek, valamit áthúztak, átfestettek.

Még az is szinte lehetetlennek bizonyult,

hogy kiderítsem, ki kicsoda

ezen a forradalom előtti fotón,

kivéve a családfőt és tulajdon dédanyámat.

Nagymamám felsorolása bizonytalan és zavaros volt, miközben bökölte a fotót,
összekeverte a gyerekeket és az unokákat:

„Ánya nénéd, Manja nénéd... m-m-m... Ljolja...nénéd, Vera nénéd, Zina nénéd...
Kolja bácsi... é-és... igen... Misa bácsi...”

Csak évek múlva jöttem rá, hogy a két fehér ruhás kislány

nem testvére a nővéreknek, ahogy nagymamám állította, hanem már a gyermeke.

Mihailról nagymamámnak csak annyit sikerült előkotornia szuszékja

mélyéből, hogy aztán valahol Krasznokamszokban élt,

és mintha előbb építésvezetője, majd vezetője is lett volna a Goznak Papírgyárnak.

Először elhittem neki, de ez túlzásnak, legendának bizonyult.

Ám más tény nem volt egyáltalán.

Nagymamám testvére, Jura bácsi megerősítette a krasznokamszki lakhelyet és a
papírgyári

kapcsolatot, 100 százalékgig biztos volt abban,

hogy Misa bácsi 1942-ben önkéntesként kiment a Nagy Honvédő Háború frontjára,
és ott elesett.

Akkor már 50 körül lehetett,

ahogy én most.

3.

Sok mindent akkor értettem meg,
mikor „A politikai megtorlások Perm megyei áldozatainak emlékkönyvé”-ben,
melyet a Memorial adott ki,
a következő két bejegyzést találtam:

„Malinovkin Mihail Vasziljevics
Szül. 1894., Gorkij város; orosz;
Lakhelye: Perm megye, Kraszno-kamszki város.
Letartóztatásának ideje: 1941. június 27.
Elítélve: 1941. augusztus 21., vád: szovjetellenes agitáció.
Ítélet: 10 év szabadságvesztés.”

„Malinovkin Mihail Vasziljevics
Szül. 1896., Gorkij város; orosz;
Lakhelye: az NKVD Szolikamsztrój javító-nevelő tábora
Letartóztatásának ideje: 1942. január 9.
Elítélve: 1942. május 16., vád: szovjetellenes agitáció, ellenforradalmi agitáció.
Ítélet: kivégzés, 10 év szabadságvesztésre enyhítve.”

Alighanem ugyanarról az emberről van szó, csak hibás valamelyik születési év.
És persze nem Gorkijban született: akkor még Nyizsnyij Novgorodnak neveztek.
Egy másik forrásból azt sikerült kiderítenem, hogy villamosmérnök volt a krasz-
nokamszki Papírgyárban...

...Kraszno-kamszkit a semmi közepén építették
elítéltek, kulákká nyilvánítottak, száműzöttek ezrei,
egyszerre a gyárat, a hőerőművet és a várost.
Miután üzembe helyezték, kezdődött a hajtóvadászat a kémek után (69 főt főbe
lőttek).
Összesen 1317 embert helyeztek vád alá (356 főt kivégeztek, 40 fő meghalt a nyo-
mozás során).
Közülük 369 embert ítéltek el szovjetellenes agitáció vádjával.
Vád alá helyezték az egész Papírgyár és az 1. sz. Hőerőmű teljes vezetését,
beleértve az igazgatókat, Gorjacsevet és Horosevet
mint a „trockista-zinovjevista csoport” vezetőit,
az elsőt 8 évre száműzték, a másodikat főbe lőtték.

Malinovkint is így varrták be a GULAG-ba 10 évre,
a Szolikamszki Javító Munkatáborba,
nem is messze az előző helytől,
a munka is hasonlított:
egy másik papírgyár építésén lett az elektromos berendezések mestere,
csak már mint ingyenes munkaerő, mint rab.
1942. május 16-án itt ítéltek el másodjára,
immár ellenforradalmi agitációért.
Halálra ítélték,

ám a főbelövést megváltoztatták, talán mert szükség volt a szaktudására, további 10 évre...

Itt vége szakad az adataimnak.

Úgy látszik, ezt az időt már nem bírta ki.

Az unokaöccsei elől, akik a polgárháború vörös parancsnokának fiai voltak (őrá is lecsaptak, de nem annyira), a valódi igazságot eltitkolták.

Forradalom előtti fotó.

A nagy, összetartó család közepén egy szolid, borotvált koponyájú férfi kis bajusz-kával.

Három nővér egymáséhoz hasonlító nagy, hímzett fehér gallérú sötét ruhában.

Két fehér hópelyhecske-kislány a térdük mellett.

Kamasz fiú Tolsztoj-ingben, nagy csatú egyenövvvel, a fölnevetés határán.

Egy egészen fiatal, feszülten figyelő tekintetű leány.

Fiatal, magas, karcsú zászlós a mellén emlékjelvényel.

Mihail Vasziljevics.

Misa bácsi...

Ma is vészterhes, érthetetlen időket élünk.

És olyan kibírhatatlanul vibrál a mellemben,
mintha valami kikívánkozna onnan a szabadba,
de nem lelné a kijáratot...

Lesz-e 100 év múlva valaki, aki majd rám fog tudni emlékezni...

egyáltalán: lesz-e valaki...

2017. január 25. – február 4.

Vándor Anna fordításai